

SÜRDÜRÜLEBİLİR KALKINMA VE YEŞİL EKONOMİ PERSPEKTİFİNDEN YEŞİL MALİYE POLİTİKALARI UYGULAMALARI

Serpil AĞCAKAYA¹ Işıl KAYA²

Makale Bilgisi

DOI: 10.35379/cusosbil.1123783

Makale Geçmişi:

Geliş 31.05.2022

Kabul 04.10.2022

Anahtar Kelimeler:

Sürdürülebilir Kalkınma,

Yeşil Ekonomi,

Maliye Politikası,

Yeşil Teşvikler,

Çevre Vergileri

ÖZ

Sanayi devrimi ile süregelen yüksek üretim ve iktisadi büyüme trendi ekonomik, sosyal ve çevresel birçok sorunu beraberinde getirmiştir. Hızlı nüfus artışı ile birlikte, ekolojik tahribat keskinleşmiş ve sosyal dengesizlikler göz ardı edilemez hâle gelmiştir. Tüm bu sorunların yanında, iktisadi krizlerin de sıklık kazanması, süregelen ekonomik düzene olan güveni sarsmıştır. Özellikle 1960'lı yılların sonrasında, çevresel sorunların artması, sosyal eşitsizliklerin ve iktisadi krizlerin yoğunlaşması ile birlikte var olan ekonomik düzene alternatif olarak, sürdürülebilir kalkınma ve yeşil ekonomi kavramları görünürlik kazanmıştır. Sürdürülebilir kalkınma yaklaşımı çerçevesinde; kalkınma kavramı, ekolojik ve sosyal yönleriyle ele alınmıştır ve gelecek nesillere yaşanabilir bir dünya bırakma düşüncesi üzerinden kurgulanmıştır. Yeşil ekonomi kavramı ise sürdürülebilir dünya düzenini sağlamak için uygulanabilecek bir yöntem olarak popülerlik kazanmıştır. UNEP (United Nations Environment Program) yeşil ekonomi kavramını çevresel riskleri ve ekolojik kısıtları azaltarak insan refahını ve sosyal eşitliği iyileştiren bir yöntem olarak ele almıştır. On yıllardır sürdürülebilir kalkınma kavramı gündemde olmasına rağmen, dünya ekonomileri sürdürülebilir bir düzen yaratmak için gerekli adımları atmamışlardır. Bu çerçevede, yalnızca piyasa ekonomisinin üzerinden şekillenen bir çevre yaklaşımı yeterli gelmemektedir. Devletin bu noktada oynayacağı rol yeşil ekonomik düzene geçişin sağlanması için kritik bir öneme sahiptir. Yani burada kamu harcamaları, vergiler ve yeşil teşviklerle şekillenen bir maliye politikası yaklaşımı büyük önem arz etmektedir.

GREEN FISCAL POLICY PRACTICES IN THE PERSPECTIVE OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT AND GREEN ECONOMY

Article Info

DOI: 10.35379/cusosbil.1123783

Article History:

Received 31.05.2022

Accepted X.X.X

Keywords:

Sustainable Development,

Green Economy,

Fiscal Policy,

Green Incentives,

Environmental Taxes

ABSTRACT

The high production and economic growth trend that started with the industrial revolution brought along many economic, social and environmental problems. Ecological destruction has sharpened and social imbalances have become undeniable with the rapid population growth. In addition to all these problems, the increasing frequency of economic crises has shaken the trust in the ongoing economic system. Especially after the 1960s, as a result of the increase in environmental problems, the intensification of social inequalities and economic crises, the concepts of sustainable development and green economy gained visibility as an alternative to the existing economic system. Within the framework of the sustainable development approach, the concept of development has been examined with its ecological and social aspects and has been built on the idea of leaving a livable world to future generations. On the other hand, the concept of green economy has gained popularity as a method that can be applied to ensure a sustainable world order. UNEP has considered the concept of green economy as a method that improves human well-being and social equality by reducing environmental risks and ecological scarcity. Although the concept of sustainable development has been on the agenda for decades, world economies have not taken the necessary steps to create a sustainable system. The role of the state has a critical importance in ensuring the transition to a green economic order at this point. In other words, a fiscal policy approach shaped by public expenditures, taxes and green incentives have great importance.

¹ Prof. Dr. Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Maliye Bölümü, serpilagcakaya@sdu.edu.tr, ORCID: 0000-0001-6107-8205

² Arş. Gör. Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Maliye Bölümü, isilkaya@sdu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-2983-3458

Alıntılanmak için/Cite as: Ağcakaya, S. ve Kaya, I. (2022), Sürdürülebilir Kalkınma ve Yeşil Ekonomi Perspektifinden Yeşil Maliye Politikaları Uygulamaları, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 31 (2), 514-527.

GİRİŞ

Çevreye duyarlı olmayan, büyüme odaklı ekonomi modelinin yarattığı tahribatlar, ekolojik yapıyı, biyoçeşitliliği hatta insan hayatını tehdit eder hale gelmiştir. İklim değişikliğiyle birlikte yükselen çevresel riskler ve doğal sermaye kaybı insanların ihtiyaçlarını karşılamak için alternatif ekonomik modellere yönelmesine sebep olmuştur. 2008 küresel mali krizi ve küresel iklim krizine karşı, yeşil karbonlu ve ekolojiye zarar vermeyen politika araçlarına doğru yönelimler artmıştır. Ülkeler, uluslararası birlikler ve konferanslar çatısı altında sürdürülebilir bir kalkınma oluşturabilmek için politika reformlarını tartışmakta ve bunları pratikte uygulamaya çalışmaktadır. Yeşil ekonomi kavramı, doğal kaynakları koruyarak çevre dostu ekonomik kalkınma stratejileri sunan bir kalkınma stratejisi olarak karşımıza çıkmaktadır. İklim değişikliğine karşı atılacak adımlarda yeşil ekonomi politikaları yol gösterici olmaktadır. Maliye politikası yolu ile hükümetler dışsallıkların içselleştirilmesini sağlayarak ve yönlendirici etkilerde bulunarak yeşil ekonominin inşası için araç setleri ortaya koymaktadırlar.

İklim değişikliğine karşı savaşta, devletlerin en büyük gücü vergiler, kamu harcamaları, teşvikler gibi maliye politikası araçlarını kullanmaktadır. Tarihsel süreçte maliye politikası araçlarının kullanımının arttığı dönemler her zaman kriz dönemleri olmuştur. 1929 Büyük Depresyon sürecinden sonra popülerlik kazanan maliye politikası araçlarının kullanımı, piyasa ekonomisinin ve yanlış ekonomi politikalarının yarattığı tahribatların düzeltilmesinde ilk yardım görevi görmüştür. Çağımızın en büyük problemlerinden birini oluşturan iklim değişikliği sorununa karşı devletlerin yeşil maliye politikası araçlarını kullanması ekolojik tahribatın giderilmesinde ve biyoçeşitliliğin korunmasında etkili bir yöntem olacaktır. Bu çalışmanın amacı sürdürülebilir bir gelecek kurmak adına kullanılabilir maliye politikası araçlarını belirlemek ve yeşil ekonomini perspektifinde maliye politikalarının gerekliliğini vurgulamaktır.

Sürdürülebilir Kalkınma Kavramı

Tarihte ilk defa insan faaliyetleri dünyamızın ekolojik yapısını değiştirecek düzeye ulaşmıştır. Ekonomik faaliyetlerin gelişmesi ile yüksek üretim için kullanılan fosil yakıtlar, yoğun karbon salınımına sebep olmaktadır. Özellikle ikinci dünya savaşından günümüze, ortaya çıkan emisyon seviyelerinin dünya iklimi üzerinde etkileri oldukça yüksektir. Uzmanlar son 50 yılda meydana gelen biyoçeşitlilikteki azalmanın, dünyadaki yaşamı tehdit eden en büyük yıkımlardan biri olabileceğinden bahsetmektedir. Özellikle sanayileşmiş ülkelerde meydana gelen yüksek oranlardaki kaynak tüketiminin etkilediği bu durum, sanayileşmiş ve gelişmekte olan ülkeler arasında refah farklılıklarını da ortaya çıkarmıştır (Chichilnisky, 1997, s. 467). Karbon salınımının artması ve ekolojik yapının bozulması ile mevcut büyüme odaklı ekonomik yapının sürdürülebilir olmadığına yönelik fikirler 20. yy'da popülerlik kazanmaya başlamıştır.

Dünya nüfusunun hızla yükselmesi, gelir ve tüketim süreçleri üzerinde etkisini göstermiştir. Süregelen ekonomik düzenin ekolojik denge ve biyoçeşitlilik üzerinde tahribatlara yol açması sonucunda hem ulusal hem de uluslararası kapsamda ciddi önlemler alınması gerektiği konusunda fikir birliğine varılmıştır. Var olan ekonomik düzene alternatif olarak yeni bir ekonomik yapının oluşturulması gerektiği vurgulanmıştır. Bu kapsamda, sürdürülebilir kalkınma kavramı ortaya çıkmıştır (Özçağ & Hotunluoğlu, 2015, s. 307). Sürdürülebilir kalkınma kavramı, 1980'li yıllarda ilk defa Dünya Doğa ve Doğal Kaynakları Koruma Birliği tarafından kullanılmaya başlanmıştır. Bu kavramın popüler hale gelmesi ise 1987 yılında Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonunca (WCED) hazırlanan "Brundtland Raporu"na dayanmaktadır (Özçağ & Hotunluoğlu, 2015, s. 307).

20. yüzyılın ikinci yarısından sonra sürdürülebilir kalkınma ve çevre odaklı ekonomi fikri, hızla yayılmıştır. Çeşitli forumlarda, dünyadaki yaşamın devamlılığı için sürdürülebilir kalkınma tek olası yol olarak sunulmuştur (Lavrinenko vd., 2019, s. 1113). Sürdürülebilir kalkınma kavramı temel olarak, uzun vadeli geleceğe devam edebilme kapasitesidir. Bu kavram ideal geleceğe ulaşmada, ilerleme sürecinden ve öncesinden oluşmaktadır (Flint, 2013, s. 26). Sürdürülebilir kalkınma kavramı içerisinde çevresel, ekonomik ve sosyal düşünceyi de barındırmaktadır. Ekonomik, sosyal ve çevresel bütünlük içerisinde ekonomik gelişmeye vurgu yapılmaktadır. Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu'nun 1987 yılındaki raporuna göre sürdürülebilir kalkınma gelecek nesillerin ihtiyaçlarını karşılama kabiliyetlerinden ödün vermeden, bugünün ihtiyaçlarını karşılayabilme yetisidir (Pearce vd., 1994, s. 458).

Uluslararası Çevre ve Kalkınma Enstitüsü 1973 yılından beri adil ve sürdürülebilir bir dünya inşa etmek adına çeşitli küresel sorunlar üzerinde çalışmalar yapmaktadır. Bu çerçevede ele aldığı bazı konu başlıklarını şu şekilde sıralayabiliriz (IIED, 2022);

- Biyoçeşitlilik
- İklim Değişikliği
- Yeşil Ekonomi

- Enerji
- Kurak alanlar ve pastoralizm
- Balıkçılık
- Su Yönetimi
- Tarım ve ormancılık
- Kentleşme
- Doğal kaynakların yönetimi
- Sürdürülebilir pazarlar
- Yoksulluk

Genel itibarıyla hedef olarak belirlenen bu gelişmeler, sürdürülebilir kalkınma ve yeşil büyümeyi destekleyecek yeni ekonomik fırsatlar sağlayacak yatırımları ve yenilikleri hızlandırmaya yöneliktir.

Yeşil Ekonomi Kavramı Kapsamı ve Gelişimi

Yeşil ekonomi kavramı mevcut ekonomik düzene karşı geliştirilen ekonomik yaklaşımlardan biridir. 1970'lere dayanan eski bir kavram olan yeşil ekonomi düşüncesi özellikle 2008 küresel krizinden sonra popülerlik kazanmıştır. 2008 küresel krizinin dünya ekonomilerinde yarattığı ekonomik durgunluk, yüksek borç seviyeleri ülkeleri alternatif yaklaşımlara yöneltmiştir. Bu süreçte yüksek fosil yakıt kullanımının neden olduğu iklim krizine yönelik endişelerin de artması ile daha sürdürülebilir bir ekonomi ve gelecek kurma adına yeşil ekonomi kavramı gündeme gelmiştir.

UNEP (2011) yılında hazırladığı raporda yeşil ekonominin artık ana akım siyasi diyalogun bir parçası olduğu vurgulanmıştır. Öte yandan, ekonomik kalkınmayı sağlamada ve yoksulluğun azaltılmasındaki potansiyel rolü vurgulanmıştır. Yeşil ekonomi kavramı 2012'de BM Sürdürülebilir Kalkınma Konferansı ele alınan iki ana konudan biri olarak karşımıza çıkmaktadır. (Newton & Cantarello, 2014, s. 5). Birleşmiş Milletler bu konferansta yoksulluğu azaltmak ve sürdürülebilir kalkınmayı desteklemek için yeşil ekonomi yaklaşımının potansiyellerini sıralamıştır.

Yeşil ekonomi kavramı içerisinde sürdürülebilir kalkınma ile ilgili ekonomik ve felsefi yaklaşımları ele almaktadır. Yeşil ekonomi kavramını destekleyenler, süregelen ekonomik yapının yaşam kalitesinde önemli ilerlemeleri sağlamasına karşı, birçok kusuru da beraberinde getirdiğini savunmaktadır. Öte yandan, var olan ekonomik yapının, iklim değişikliği, biyolojik çeşitliliğin kaybı gibi çeşitli çevresel sorunların yanında yoksulluk, gelir eşitsizliği, gıda ve tatlı su sorunu gibi birçok soruna neden olduğu ortadadır. Bu kapsamda, yeşil ekonomiye geçişin insan yaşamının gerekliliği için ihtiyaç olduğu vurgulanmaktadır. Yeşil ekonomi, uzun vadede insan refahının artmasına yol açan, ancak aynı zamanda gelecek nesilleri önemli çevresel risklere veya çevresel atıklara maruz bırakmadan mal ve hizmetlerin üretimi, dağıtımını ve tüketimi ile ilgili bir ekonomik faaliyetler sistemidir (Lavrinenko vd., 2019, s. 1114-1115).

Yeşil ekonomi kavramı, insan refahını ve sosyal eşitliği iyileştirirken, çevresel risklere ve ekolojik sorunlara sebep olmayan bir ekonomi olarak tanımlanabilir. Yeşil ekonomi kavramı ekolojik riskleri azaltan, doğal sermayeyi geliştiren sektörlerde artan yatırımlar üzerinden kurgulanmaktadır. Bu sektörlerde yenilenebilir enerji, düşük karbonlu ulaşım, enerji verimli binalar, gelişmiş atık yönetimi, iyileştirilmiş tatlı su temini, sürdürülebilir tarım, ormancılık ve balıkçılık örnek olarak verilebilir. Bu sektörlerde gelişmeler ulusal politikalar ve uluslararası işbirlikleri ile kurgulanabilir (UNEP, 2010).

Sürdürülebilir kalkınmayı sağlamak amacı ile kamu tarafından kaynakların verimli kullanılabilmesi için desteklenen ve bu kapsamda belirlenen hedeflere ulaşmak için oluşturulan veya değiştirilen herhangi bir politika yeşil ekonomi politikası perspektifinde değerlendirilebilir (UNEP, 2014, s. 2). Bu kapsamda, yeşil ekonomi ve sürdürülebilir kalkınma kavramı aynı amaca hizmet eden farklı yollar değildir. Yeşil ekonomi aslında sürdürülebilir kalkınmayı sağlamak adına uygulanabilecek net politikalar bütünüdür. Burada nihai hedef sürdürülebilir bir gelecek yaratırken belirgin bir yol haritası çizmektir.

Tablo 1. Yeşil Ekonomi İndeksi (OECD Ülkeleri)

| Ülke | 2022 sonuç | 2022 sıralama | Ülke | 2022 sonuç | 2022 sıralama |
|---------|------------|---------------|--------------|------------|---------------|
| İsveç | 0.799 | 1 | Litvanya | 0.668 | 20 |
| İsviçre | 0.781 | 2 | Estonya | 0.666 | 21 |
| Norveç | 0.747 | 3 | Yeni Zelanda | 0.647 | 22 |

| | | | | | |
|------------------|-------|----|------------|-------|----|
| Fransa | 0.744 | 4 | Kosta Rika | 0.644 | 23 |
| Danimarka | 0.742 | 5 | Slovenya | 0.639 | 24 |
| İzlanda | 0.713 | 6 | Yunanistan | 0.617 | 25 |
| Avusturya | 0.711 | 7 | Slovakya | 0.606 | 26 |
| Birleşik Krallık | 0.704 | 8 | İsrail | 0.594 | 27 |
| İrlanda | 0.703 | 9 | Çekya | 0.585 | 28 |
| Portekiz | 0.701 | 10 | Kanada | 0.580 | 29 |
| Litvanya | 0.697 | 11 | ABD | 0.567 | 30 |
| Lüksemburg | 0.696 | 12 | Polonya | 0.559 | 31 |
| Belçika | 0.693 | 13 | Macaristan | 0.557 | 32 |
| İspanya | 0.689 | 14 | Japonya | 0.547 | 33 |
| Finlanda | 0.688 | 15 | Şili | 0.537 | 34 |
| Hollanda | 0.685 | 16 | Güney Kore | 0.525 | 35 |
| Almanya | 0.674 | 17 | Meksika | 0.500 | 36 |
| Avustralya | 0.673 | 18 | Kolombiya | 0.495 | 37 |
| İtalya | 0.669 | 19 | Türkiye | 0.399 | 38 |

Kaynak: GGEI, 2022

Küresel Yeşil Ekonomi İndeksi (GGEI) ülkelerin yeşil ekonomi ve sürdürülebilirlik performansını ölçen bir indekstir. GGEI, 18 göstere üzerinden 160 ülkeyi kapsamaktadır. Bu göstergeler, Sera Gazı Emisyonları/GSYİH, Sera Gazı Emisyonları/kişi başı, Gelir Eşitliği, Binalar, İmalat ve İnşaat, Atık ve kaynak verimliliği gibi çeşitli başlıklardan oluşmaktadır. GGEI’de dört boyut mevcuttur. Bunlar; iklim değişikliği ve sosyal eşitlik, sektör karbonsuzlaştırma, piyasalar ve ESG (Environmental Social Governance) yatırımı ve çevre sağlığı şeklindedir (GGEI, 2022). Ölçümler 2005’ten bu yana ülkelerin ilerlemesini ve küresel sürdürülebilirlik amaçlarına yakınlığı üzerinden hesaplanmaktadır. Tablo 1.’de GGEI kapsamında yer alan OECD ülkelerinin indeks değerleri ve buna göre kendi aralarındaki sıralamaları verilmiştir. Değerlerin bire yakınlığı, ülkelerin yeşil ekonomik amaçlara yakınlığını göstermektedir. Tabloya göre, ilk sırada İsveç yer almaktadır. Türkiye ise 38 ülke içerisinde son sırada yer almaktadır.

Yeşil Ekonomi Perspektifinde Maliye Politikası

Yeşil ekonomiye geçiş sürecinde devletlerin uyguladığı mali politikalar oldukça önemlidir. Kamu harcamaları, vergiler ve teşvikler çevreye zarar veren iktisadi uygulamaların caydırılması ve yeşil ekonomiye dair adımların atılması kapsamında kritik role sahiptir. Bugünün çevresel yükümlülükleri yarının mali yükümlülükleridir (Gramkow, 2020, s. 9). Piyasa ekonomisindeki aktörler, maliyet ve rekabet kaygılarını göz önünde bulundurarak üretim ve tüketim alışkanlıklarını yeşil ekonomiye uygun bir biçimde düzenleyememektedirler. Burada devletlerin maliye politikası araçlarını kullanarak piyasaya müdahale etmesi ve ekonomik aktörleri yönlendirmesi sürdürülebilir kalkınma hedeflerine ulaşma sürecini hızlandıracaktır.

Yeşil ekonomik düzeni oturtmak için uygulanabilecek bazı yeşil maliye politikalarını şu şekildedir;

- Fosil yakıtlara dair sübvansiyonların kaldırılması. Yeşil teşvikler için mali alan yaratılması.
- Yeşil ekonomi teknolojilerine yönelik mali destek sağlanması (sübvansiyonlar, vergi avantajları vb.)
- Vergisel teşviklerin getirilmesi (örneğin: yeşil teknolojiler için vergi indirim ve muafiyetleri)
- Enerji, inşaat, ulaşım gibi alanlarda yeşil altyapılı kamu yatırımlarını artırılması
- Çevreye zarar veren iktisadi faaliyetlerin ve teknolojilerin azaltılması için mali caydırıcı tedbirlerin uygulanması

Genel olarak, vergiler, teşvikler ve kamu harcamaları, bütçe tahsisleri gibi mali araçlar çevresel amaçlar doğrultusunda gelir elde etmek, düşük karbon emisyonlu faaliyetleri desteklemek ve çevresel dışsallıkları fiyatlandırarak yeşil yatırımları desteklemek için kullanılabilir (Dulal vd., 2015, s. 63).

Bütçe Politikaları

Bütçeler, iklim ve çevre hedeflerine ilişkin ulusal politikaları yürütmek adına devletlerin elinde olan en önemli maliye politikası araçlarından biridir. Bütçe politikası, kamu gelir ve harcamalarını kullanarak belirlenen hedeflere ulaşmada tutarlılığı sağlamaktadır (European Union, 2021, s. 5). Bütçeler yolu ile devletler belirledikleri amaç ve hedefler doğrultusunda kamu gelir ve harcamalarını şekillendirmektedirler. Sürdürülebilir bir kalkınma sağlamak için öncelikli olarak bütçe politikalarını yeşil ekonomi perspektifinde ve yeşil hedefler doğrultusunda şekillendirmek büyük önem arz etmektedir.

Çevreye duyarlı bütçeleme ile kısıtlı doğal kaynakları yönetirken kişilerin refah seviyelerinin güvence altına alınması sürdürülebilirlik ilkeleri kapsamında büyük önem arz etmektedir. Çevreye duyarlı bütçeleme; yeşil bütçe, ekolojik bütçe ve çevre bütçesi gibi çeşitli isimler almaktadır (Kılıçer, 2016, s. 38). Yeşil bütçeleme, iklim ve çevresel hedeflere ulaşmak adına bütçe politikasının araçlarının kullanılması olarak açıklanabilir. Yeşil bütçeleme, ekolojik amaçlar doğrultusunda bütçenin genel tutarlılığını değerlendirmek ve bütçe süreci içerisinde çevre pozitif bir bakış açısını geliştirmek için sistematik bir yaklaşım sağlamaktadır (European Union, 2021, s. 5).

Devlet bütçeleri, politika araçlarının karışımına dayanmaktadır. Bunlara gönüllü önlemler, düzenlemeler, kamu harcamaları ve vergilendirme dahildir. Devletler, harcama ve vergilendirme programlarını, düzenleyici ve gönüllü programlarıyla beraber yürüterek piyasa mekanizmasını daha iyi şekillendirebilirler. Bu kapsamda, çevresel ekonomik politika araçları kullanarak, bütçe uygulamaları daha sürdürülebilir ekonomik faaliyet biçimlerine yönlendirilebilir (Gale & Barg 2014, s. 3).

Yeşil bütçeler yıllık finansal bütçeleme ile benzerlik göstermektedir. Ancak yeşil bütçeler çevresel kaynakların korunması kapsamında çevreyi parasal bir değer olarak ele almaktan ziyade fiziksel tanımlamalar üzerinden ele alır. Finansal bütçeleme de ekonomik etkinlik ön plandayken yeşil bütçeler de sürdürülebilir faaliyetler ön plandadır. Bu bütçeleme yapısında, doğal kaynakların para gibi ekonomik şekilde yönetilebileceği yaklaşımı bulunmaktadır. Yeşil bütçeleme doğal kaynakların kullanımını düzenlemek, kirliliği azaltmak, çevre ile ilgili bilinç oluşturmak ve çevresel korumanın önceliklerini belirlemek üzerinden ele alınmaktadır (Kılıçer, 2016, s. 51).

Vergiler başta olmak üzere harçlar, resimler, para cezalarını yeşil bütçe gelirlerini oluşturmaktadır. Öte yandan, kamu harcamalarında ise teşvikler, sübvansiyonlar yeşil bütçe giderlerini meydana getirmektedir (Yapıcı, 2015, s. 74-77). Yeşil bütçeleme, hükümetlerin çevresel hedefler doğrultusunda bireysel ve ticari davranışlarını etkilemek için vergi ve harcama önlemlerini ele alarak maliye politikasını ölçeklenebilir ve tasarlayabilecekleri bir yaklaşım sağlamaktadır (An Roinn Airgeadais Department Of Finance, 2022, s. 6). Bütçeleme anlayışındaki politika tercihleri bir yandan vergi ve harcama politikalarının da şekillenmesine etki etmektedir. Yeşil ekonomiyi kurgulamak adına, öncelikli olarak yeşil perspektifte bir bütçe politikası anlayışı ile şekillenen vergi ve kamu harcama politikasının kurgulanması istenilen sonuçlara ulaşmak adına oldukça önem arz etmektedir.

Vergi Politikaları

Çevresel tahribatları azaltmak için çevre vergileri başta olmak üzere çevresel araçların kullanılmasının arka planındaki temel düşünce, düzenlenmemiş ekonomilerdeki olumsuz çevresel dışsallıkların varlığıdır. Negatif dışsallıklar temel olarak bir ekonomik birimin diğer ekonomik birime yansıttığı ancak üretim veya tüketim kararları sırasında hesaba katılmayan maliyetlerdir. Kirlilik veya kaynak kullanımıyla ilgili maliyetler içselleştirilmediğinde, aşırı üretim veya tüketim sorunu ortaya çıkar. Piyasa verimsizleşir ve sosyal maliyetler ortaya çıkar. Temiz hava, temiz su gibi mal ve hizmetler kamusal mal niteliğinde olduğundan mülkiyet kararları belirsizdir. Bireyler, kararlarının diğer ekonomik ajanlar ve gelecek nesiller üzerindeki etkisini göz ardı ederek bu hizmetleri kullanmaktadırlar (OECD, 2001, s. 21).

20. yüzyılın başlarında, Arthur C. Pigou çevresel tahribata karşı vergilemenin kullanılabilirliğini önermiştir. (Pigou, 1920). Bu dönem Londra'da oluşan sis problemini ele alarak, negatif dışsallıklar bağlamında çevre vergisi kurgulamıştır. Çevre kirliliğini, özel maliyeti sosyal maliyetinden az olan bir dışsallık problemi olarak görmüştür. Bu kapsamda, kirliten aktöre gerçek sosyal maliyeti yansıtan bir vergileme uygulanarak dışsallığın içselleştirilebileceğinden bahsetmiştir (Hjöllund & Svendsen, 2001, s. 30). Pigovian vergiler olarak bilinen bu vergi sayesinde kişiler, başkalarına yükledikleri maliyetleri yansıtan bir ücreti vergi şeklinde ödemektedirler (Krugman, 2010, s. 3). Vergilerin kullanımı ile firmaların üretim maliyetleri bilinçli olarak yükseltilmektedir. Böylelikle firmalar daha az üreterek çevreye daha fazla zarar vermekte veya çevreye zararı daha az alternatiflere yönelerek üretim yapmaktadırlar. Yeşil vergileme anlayışının temelinde kirliten öder ilkesi bulunmaktadır. Vergilendirme ile çevreyi kirlitip negatif dışsallık yayan ekonomik birimlerin yarattıkları maliyetlere katlanarak caydırılması amaçlanmaktadır. Vergileme sayesinde çevresel maliyetlerin içselleştirilmesi sağlanmaktadır.

Çevre vergilerinin kullanılabilmesi başlıca alanları şu şekilde sıralayabiliriz;

1. Karbondioksit (CO₂) emisyonları.
2. Kükürt dioksit emisyonları
3. Atık yönetimi (ev, endüstriyel, inşaat, vb.).
4. Su ve toprak kirliliği kaynakları
5. Ozon tabakasını tahrip eden ürünler

Çevre vergilerinden en önemlisi kirletme vergileri olarak karşımıza çıkmaktadır. Kirletme vergileri temel olarak çevreyi tahrip eden iktisadi faaliyetlerin karşılığı olarak alınan telafi edici vergilerdir. Kirletme vergileri çevreye verilen hasarlar üzerinden hesaplanmaktadır. Çevreye daha çok zarar verenden daha yüksek vergi alınmaktadır (Yalçın, 2016, s. 761). Kirletme vergileri sayesinde, ekonomik aktörlerin çevreye daha az zarar veren teknolojileri kullanması teşvik edilmektedir. Bu vergiler sayesinde ekonomik aktörler vergiden kaçınmak adına çevreyi daha az tahrip edecek projeler üzerinde çalışabilmektedirler. Bu kapsamda, kirletme vergileri gelir sağlama özelliğinin yanında caydırıcı rolüyle çevreyi koruyucu uygulamaların da teşvikini sağlamaktadır (Kuşat, 2013, s. 4905).

Karbon vergileri en önemli kirletme vergilerinden biridir. Karbon vergisi, karbon yayan tüm kaynaklara (kömür, petrol, doğal gaz) birim başına fiyat bazlı vergi uygulayan bir araçtır. Karbon salınımını vergilendirme ile fiyatlandırarak karbon emisyonunun azaltılması, yenilenebilir enerjiye aktarılabilecek kaynakların artırılması amaçlanmaktadır (Peters, 2012, s. 4). Karbon vergilerinin en büyük avantajı fiyat kesinliği garanti etmesidir. Fiyat kesinliği ile yatırımcılar, karbon emisyonuna sebep olacak faaliyetlerden yüklenecikleri ek maliyetlerin ne olacağını net olarak bilirler. Buna göre hareket ederek riski azaltırlar, verimlilik oluşur (Peters, 2012, s. 4).

Kirlilik vergileri dışında, vergi sistemlerinde yeşil ekonomiye geçişte etkili olacak klasik vergi türleri de bulunmaktadır. Vergi sisteminin içerisinde hali hazırda yer alan veya temel amacı çevre kirliliğini engellemek olmayan bazı vergiler, gerekli düzenlemelerin yapılması ve uygun alanlarda kullanılması sonucunda dolaylı olarak çevre vergisi niteliği taşıyabilirler. Bu kapsamda değerlendirilen vergiler katma değer vergisi, özel tüketim vergisi ve motorlu taşıtlar vergisi gibi vergi türleridir (Yalçın, 2016, s. 762). Bu tip vergilerin ana işlevi devletin gelir elde etmesi olsa bile, negatif çevresel dışsallık yayan mal ve hizmetlere daha yüksek vergi oranları uygulanarak, bu tür mal ve hizmetlerin üretimi ve tüketimi üzerinde caydırıcı etkilerde bulunabilir. Böylelikle devletin çevresel teşviklere yönlendirebileceği gelirleri artarken çevreyi kirleten mal ve hizmetlerin kullanımı bir nebze sınırlandırılmış olur.

Örneğin İsveç'te 1991 yılında çevre reformunun bir parçası olarak, ısıtma ve ulaşım için yakıtlara karbon vergisi, enerji faturalarına katma değer vergisi gibi vergiler getirildi. Özellikle Karbon vergisi sayesinde, ısıtma sektöründeki karbon emisyonu miktarı ciddi oranlarda azaldı. Fosil ısıtma kullanımı 1990'dan bu yana %85 oranında düşmüştür (Gore vd., 2022).

Vergi teşvikleri yeşil ekonomik düzeni sağlamada uygulanan bir diğer önemli vergi politikası aracı olarak görülmektedir. Vergi teşvikleri kullanarak kişilerin ve firmaların üretim ve tüketim tercihlerini yönlendirmek mümkündür. Vergi teşvikleri, hükümetin çevre politikası hedeflerine ulaşmak ve böylece pozitif dışsallıkları ele almak için daha az kirletici tüketim ve yatırım desteklemek için vergi gelirlerinden feragat etmesidir. Örneğin, vergi indirim veya muafiyetlerini kullanarak kişilerin elektrikli araç kullanması teşvik edilebilir. Burada temel mantık ekonomik aktörlerin maliyetleri artırarak çevreyi tahrip edici uygulamalardan kaçınmalarını sağlamak değil, kişilerin çevreye yardımcı olan uygulamaları kullanmalarını teşvik etmektir. Vergi indirimleri yüksek sermaye maliyetlerini azaltarak, özel sektörün yatırım imkanlarını iklim dostu yatırımlara kaydırmasını sağlar. Uygun politikalar ile hem bölgesel hem de küresel anlamda avantajlar getirebilecek yerel inovasyon ve teknolojiler desteklenebilir.

Tablo 2. Yeşil Ekonomiye Yönelik Vergiler ve Vergi Teşvikleri

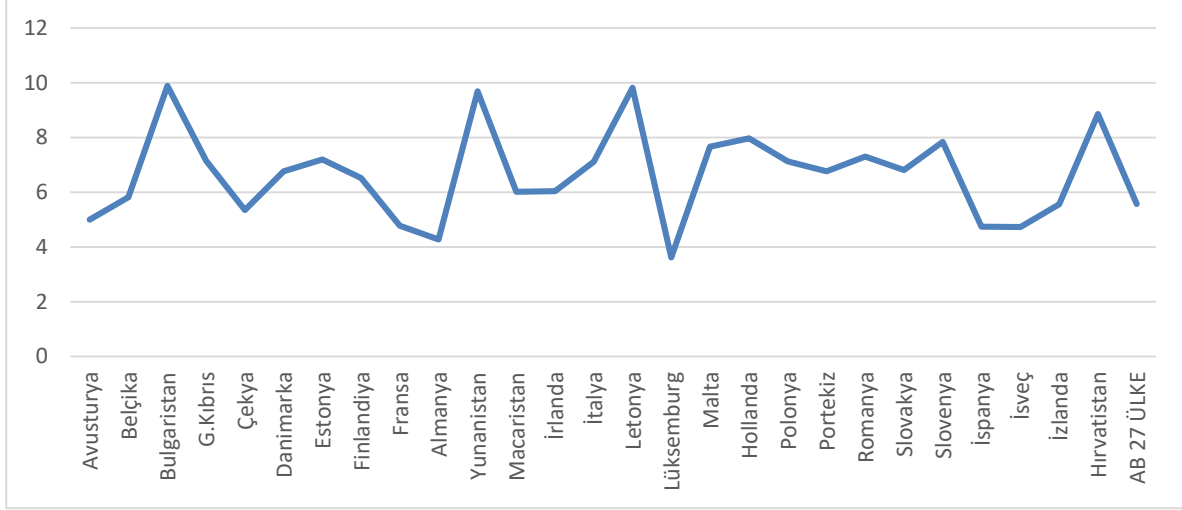
| ÜLKE | |
|---------|--|
| ALMANYA | Doğal gaz, benzin, motorin vb. ürünlerden enerji vergisi alınmaktadır. Elektrikliğin en az yüzde 10'unu yenilenebilir enerji ekipmanlarından sağlayan girişimciler ve küçük ölçekli işletmeler girdiler üzerinden alınan vergilerde indirim hakkına sahiptirler. Yenilenebilir enerji kaynaklarına yönelik ekipman alımında KDV iadesi hakkı mevcuttur. Yenilenebilir bir enerji kaynağı alımlarında, satın alma fiyatı 2 yıl süreyle kademeli olarak amortisman tabi tutularak vergi avantajı elde edilir. Elektrikliğin yalnızca yenilenebilir enerji kaynaklarından elde edilmesi durumunda tamamen vergiden muafittir. |

| | |
|------------------|---|
| | Enerji yoğun sektörlerde şirketler, çevre yönetim sistemi gibi gereksinimleri sağlamları durumunda vergi indiriminden yararlanabilirler. Araçlardan CO2 emisyon miktarına bağlı olarak vergi alınmaktadır. Elektrikli araçlar taşıt vergisinden muafır. |
| BİRLEŞİK KRALLIK | Elektrik, gaz, katı yakıtlar, LPG üzerinden CCL (Climate Change Levy) adı verilen bir çevre vergisi alınmaktadır. İşletmeler enerji verimli, düşük veya sıfır karbonlu teknoloji satın aldığıında sermaye yatırım indiriminden faydalanabilir. Enerji tasarruflu malzemelerin tedarikinde ve montaj işlemlerinde indirimli KDV oranı uygulanmaktadır. CO2 emisyonu ve yakıt türü baz alınarak hesaplanan yıllık araba vergisi mevcuttur. Araçlar için araç tüketim vergisi vardır (km başına CO2'ye göre hesaplanır). İçeriği yüzde otuzdan daha az geri dönüştürülmüş plastikten oluşan plastik ambalajlara plastik ambalaj vergisi uygulanır. |
| DANİMARKA | 1992 yılından beri Karbon vergisi uygulaması vardır. İşletmelerin karbondioksit salınımına üst sınır koymak ve buna benzer sürdürülebilir uygulamaları hayata geçirebilmek adına vergi teşvikleri uygulanmaktadır. (Örn: enerji tasarrufu anlaşmasını teşvik etmek için kullanılan teşvik vergisi). SO2 ve NOx vergileri uygulanmaktadır. Küçük ve enerji verimli araçları kullanmayı teşvik etmeye yönelik yeşil mal sahibi vergisi uygulanmaktadır. Su tüketimine yönelik çeşitli su vergileri uygulanmaktadır. |
| İSVEÇ | Ulaşım ve ısıtma için kullanılan birçok yakıt üzerinden enerji vergisi alınmaktadır. Yenilenebilir yakıtların ise vergi oranları indirimlidir veya tamamen vergiden muafır. Yenilenebilir yakıtların üretimi ve kullanımını teşvik etmek için vergi teşvikleri uygulanmaktadır. Rüzgardan elektrik üreten ticari olmayan üreticiler için enerji vergisi muafiyeti uygulanmaktadır. CO2 emisyonlarına göre hesaplanan araç vergisi uygulanmaktadır. Kirlenici faaliyetler vergilendirilmektedir. Örneğin; kükürt vergisi kapsamında kükürt içeren katı ve gaz yakıtlar vergilendirilir. |
| FRANSA | Atıklar, çamaşır tozu, özütleme malzemeleri, biyoyakıtlar, kağıtlar vb. kirlilik yaratan faaliyetlere kirlenici madde başına belirli bir oran uygulanarak vergi uygulanmaktadır. Belediyeler içme suyunu vergilendirmektedir. Yağmur suyu geri kazanım sistemleri alımlarında ise indirimli KDV uygulanmaktadır. Araçlardan CO2 emisyonuna göre vergi alınmaktadır. Düşük Enerji Tüketim etiketine sahip binalar kısmen veya tamamen emlak vergisinden muafır. Petrol gibi enerji tüketim ürünleri üzerinden vergi alınmaktadır. |
| İSPANYA | Araçlardan motor boyutlarına göre bir kerelik kayıt vergisi alınmaktadır. Oranlar CO2 emisyonuna bağlıdır. Merkezi yönetim ve yerel yönetimler tüm çevre sektörlerinde kirlilikle ilgili vergi ve vergi cezaları uygulamaktadır. Su tüketimi suyun verimli kullanımını teşvik etmek amacıyla, tüketim miktarına ve su deşarjını hacmine ve kalitesine göre vergilendirilmektedir. |
| HOLLANDA | Karbon vergisi uygulaması mevcuttur. Çevresel Yatırım İndirim Planı (MIA) ve Çevresel Yatırımlar için Rastgele İndirimler (VAMIL) programları kapsamında çevre dostu varlıklara yatırılan miktarlara vergi indrimi sunulmaktadır. Araçlardan aracın ağırlığı, yakıt türü gibi faktörlere göre motorlu taşıtlar vergisi alınmaktadır. Fazla partikül yayan araçlardan CO2 emisyonunu azaltmak adına partikül ek ücreti alınır. Elektrikli araçlar bu vergiden muafır. Elektrikli araçlar için vergi avantajları mevcuttur. MIA, şirketlerin elektrikli araç veya şarj istasyonları yatırımları için kullanılabilir. Doğal gaz ve elektrik enerjisi sağlayıcılarına yönelik enerji vergisi başta olmak üzere çeşitli vergiler uygulanmaktadır. Atıkların boşaltılmasına ve yakılmasına yönelik atık vergisi alınmaktadır. Kömür üreticilerinden kömür vergisi alınmaktadır. |
| TÜRKİYE | Konutlar üzerinden çevre temizlik vergisi alınmaktadır. MTV direkt olarak çevre vergisi olarak uygulanmasa da motorlu taşıtların çevreye yaydığı emisyonları sınırladığı için dolaylı çevre vergisi kapsamındadır. Çevre kirliliğine yol açan mal ve hizmetlere uygulanan ÖTV dolaylı çevre vergisi kapsamındadır. Elektrikli araçlara ÖTV indirimi uygulaması vardır (2022 Temmuz itibari ile). |

Kaynak: KPMG 2017; CMS, 2020; Gül, 2022'daki bilgiler kullanılarak tarafımızca oluşturulmuştur.

Tablo 2'de bazı ülkelerin ve Türkiye'nin çevre vergisi uygulamaları ele alınmıştır. Tabloda verilen Avrupa ülkelerinin birçoğunda direkt olarak çevre vergileri kapsamında olan (karbon vergisi vb.) vergi uygulamaları mevcuttur. En yaygın kullanılan vergi tipi olarak doğal gaz, petrol, elektrik gibi mal ve hizmetlerden alınan enerji vergileri karşımıza çıkmaktadır. Öte yandan, birçok ülkede yeşil ekipman, yatırım ve elektrikli araçlara yönelik

vergi teşvikleri mevcuttur. Türkiye’de ise direkt çevre vergileri kapsamına giren yalnızca çevre temizlik vergisi uygulaması bulunmaktadır. Motorlu Taşıtlar Vergisi ve Özel Tüketim Vergisi gibi uygulamaların birincil amacı çevreyi korumak olmamakla beraber dolaylı olarak çevreyi etkiledikleri için çevre vergisi kapsamında değerlendirilebilmektedirler. Türkiye’de karbon vergisi gibi bir verginin uygulama alanının mevcut olmaması sürdürülebilir kalkınma perspektifinde bir eksiklik olarak karşımıza çıkmaktadır.



Şekil 1. 2020 Yılı Çevre Vergisi Gelirlerinin Toplam Vergi Gelirleri İçindeki Payı

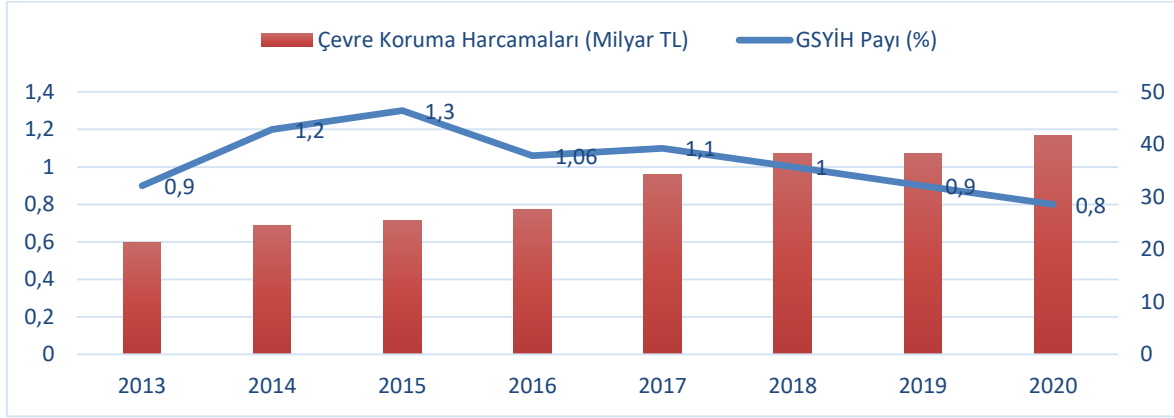
Kaynak: Eurostat

Şekil 1’de 2020 yılı için AB ülkelerinin çevre vergilerinden elde ettiği gelirlerin toplam vergi gelirleri içerisindeki payı gösterilmiştir. Buna göre, en yüksek pay Bulgaristan’a aitken en düşük pay Lüksemburg’a aittir. Genel olarak, çevre vergi gelirlerinin payının yüzde on seviyesinin aşağısında olduğu görülmektedir. Çevre vergilerinin çevre kirliliğine karşı caydırıcı etkisini ele alırsak; çevre vergilerinin genel vergi gelirleri içerisindeki payının artırılması, sürdürülebilir bir gelecek kurmak için önemli bir rol üstlenecektir.

Kamu Harcama Politikaları

Kamu harcama politikaları, hükümetlerin sağlık, eğitim ve çevre gibi konularda düzenleme yapabilecekleri kilit stratejik araçlardır. Kamu harcamaları kullanılarak hükümetler faaliyetlerinde verimliliği, şeffaflığı ve sürdürülebilirliği sağlamaya çalışırlar (UNOPS, 2020, s. 6). Bu kapsamda devletin kullandığı en önemli kamu harcama kalemlerinden biri çevre koruma harcamaları başlığı altında toplanan harcama türleridir. T.C Çevre Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı’nın yaptığı tanımlaya göre “çevre koruma harcamaları kirliliğin önlenmesi, azaltılması ve ortadan kaldırılması ile diğer çevresel bozulmalarla ilgili yapılan tüm faaliyetler ve eylemler için ayrılan ekonomik kaynakları içerir. Bu faaliyet ve eylemler, çevresel bozulmalar sonrası yapılan iyileştirme faaliyetlerini de kapsar.” Devletler, çevre koruma harcamalarında bulunarak var olan çevresel bozuklukları iyileştirmeyi ve muhtemel çevre tahribatlarına karşı önlem almayı amaçlamaktadırlar. Eurostat’ın yaptığı tanımlamaya göre ise çevre koruma harcamaları ekonomik birimlerin (hane halkı, şirketler ve hükümetler) çevre koruma hizmetlerine yaptığı harcamaları kapsamaktadır. Bu kapsamda (Eurostat, 2022);

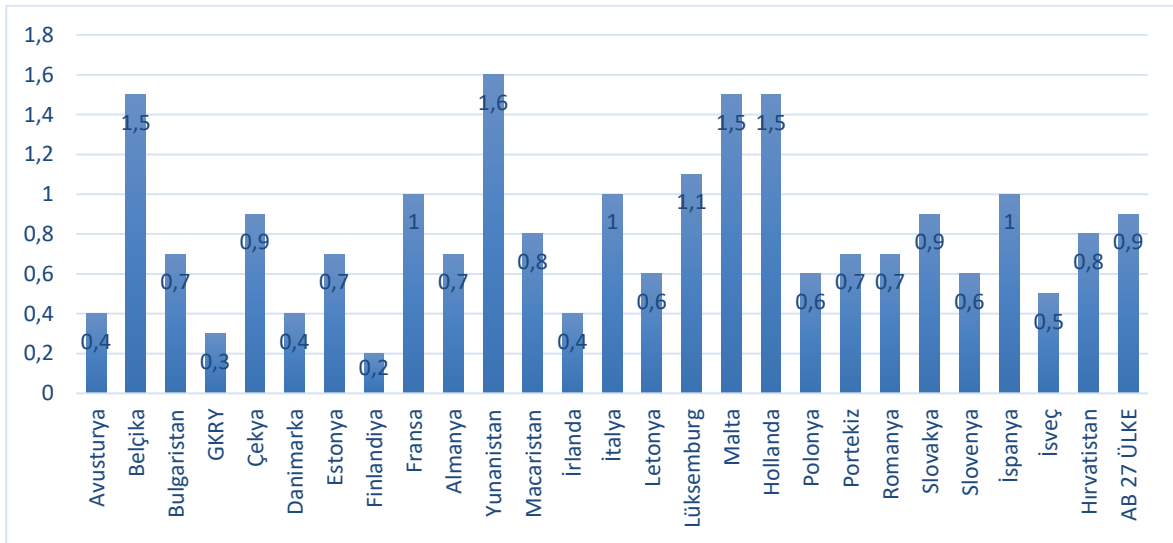
- Kirliliğin azaltılması (hava, toprak ve ses)
- Atık ve atık su yönetimi
- Biyolojik çeşitliliğin korunması ile ilgili araştırma ve geliştirme, eğitim ve öğretim harcamaları değerlendirilebilir.



Şekil 2. Türkiye’de Yıllara Göre Çevre Koruma Harcamaları
Kaynak: TÜİK Çevre Koruma Harcamaları İstatistikleri

Şekil 2’ e göre Türkiye’de Çevre Koruma Harcamaları yıllara göre küçük miktarlarda artış göstermiştir. Sadece 2018-2019 yıllarında aynı seviyede kalmıştır. Çevre Koruma Harcamalarının GSYİH hasıla içerisindeki payında ise 2013-2015 yılları arasında bir artış trendi mevcut olsa da sonraki yıllarda azalmıştır. 2020 yılında Çevre Koruma Harcamaları toplamı 40 Milyar TL seviyelerine yaklaşmıştır. Ancak GSYİH içerisindeki payı 0.8 gerileyerek grafikte gösterilen yıllar arasında en düşük seviyeye gelmiştir.

2020 yılında Türkiye’de çevre koruma harcamalarının %54,4’ü atık yönetimi hizmetlerinden, %31,4’ü atıksu yönetimi hizmetlerinden, %4,3’ü biyolojik çeşitliliğin ve peyzajın korunmasından, %3,2’si toprak, yeraltı ve yüzey sularının korunması ve kalitesinin iyileştirilmesinden ve %6,7’si ise diğer çevre koruma konularından oluşmuştur (TÜİK, 2021).



Şekil 3. 2020 Yılı Avrupa Birliği Ülkeleri Çevre Koruma Harcamaları (% GSYİH)
Kaynak: Eurostat

Şekil 3’de 2020 yılında Avrupa Birliği ülkelerinin Çevre Koruma Harcamalarının GSYİH oranı gösterilmiştir. AB ortalaması 2020 yılı için 0.9 iken en yüksek payı 1.6 ile Yunanistan almıştır. 2020 yılı için Türkiye’nin Çevre Koruma Harcamaları % GSYİH oranı AB ortalamasının altında kalmıştır. Ancak çok büyük bir fark gözükmemektedir. Genel olarak, Türkiye ve AB ülkelerinin Çevre Koruma Harcamalarının GSYİH içerisindeki oranının düşük seviyelerde kaldığı gözlemlenmektedir.

Çevre koruma harcamalarının dışında sürdürülebilir bir kalkınma için devletin yaptığı bir diğer önemli harcama kalemi kamu yatırımlarıdır. Hükümetler diğer kimliklerinin yanı sıra, diğer ekonomik birimler gibi yatırım faaliyetlerinde bulunurlar. Kamu yatırımları sayesinde topluma fayda sağlayan ve özel sektör tarafından sunulması

zor olan enerji ve ulaşım gibi alanlara harcamalar yapılabilmektedir. Yeşil ekonomi perspektifinde ise kamu yatırımları yeşil pazarları aktifleştirmek ve çevre ile doğal kaynakların verimli kullanımını sağlamak için kullanılabilir. Bu kategoriye giren yatırımlar, örneğin, toplu taşıma sistemleri veya akıllı şebekeler gibi yeşil ekonomiye geçişi desteklemek için ihtiyaç duyulan yeni teknolojilerdeki inovasyonun teşviki ve altyapı yatırımlarıdır. Bu yatırımları finanse etmek için hükümetler, mevcut kaynakları yeşil kamu yatırımlarına kaydırmak, yeşil kamu mallarının sağlanması için yeni vergi gelirlerinden yararlanmak ve yeşil tahviller gibi yenilikçi ürünleri ihraç etmek gibi çeşitli kaynaklara sahiptir (UNEP, 2014, s. 18). Öte yandan sektörel yatırımlarda yeşil ekonomiye geçiş sürecinde göze çarpmaktadır. Sürdürülebilir tarım, ormancılık, ulaşım, yenilenebilir enerji kaynaklarına yapılacak yatırımlar ve mali teşvikler büyük önem arz etmektedir. Örneğin, sera gazı emisyonlarının yaklaşık %40'ı elektrik ve ısınma ile ilgili sermaye yatırımlarından kaynaklanmaktadır (Shalizi ve Lecocq, 2009). Yenilenebilir enerji kaynaklarına yapılan yatırımlar uzun dönemde sera gazı emisyonlarının azaltılması konusunda oldukça faydalı olacaktır (UNEP, 2010, s. 9-10). Örneğin; Almanya, 2019 yılında yürürlüğe koyduğu İklim Eylem Yasası ile çeşitli iklim paketlerini devreye sokmuştur. Bu paketler 80 Milyar Euro'nun üzerinde iklim dostu kamu harcamalarını kapsamaktadır (Germany Federal Ministry Of Finance, 2022, s. 25).

Yeşil projelere yönelik sübvansiyonlar, hükümetlerin ulusal iklim hedeflerine ulaşmak için kullanılabilecek başka bir mali yoldur. Devlet sübvansiyonlar yolu ile hükümetler, yüksek sermaye maliyetleri, eksik bilgi gibi piyasa başarısızlıklarının önüne geçerek iklim değişikliği ve temiz enerji projeleri ile alakalı faaliyetleri destekleyebilir. Sübvansiyonlar iklim değişikliği projelerinin özel sektör yatırımları için finansal açıdan çekici bir pazar haline gelmesini sağlamaktadır. Öte yandan, gelir sıkıntısı yaşayan devletler için sübvansiyonların aşırı kullanımı olumsuz sonuçlar doğurabilmektedir (Peters, 2012, s. 11). Sübvansiyonların temel kullanım mantığı çevre vergilerinin tersi şeklinde işlemektedir. Çevre vergileri yolu ile hükümetler çevreye zarar veren faaliyetleri caydırmaya çalışırken, sübvansiyonlar yolu ile çevreye olumlu etki yapacak faaliyetler mali destekler ile teşvik edilmeye çalışılır.

Diğer Mali Politikalar

Tarife Muafiyetleri ve Korumalar: Devletler çevre dostu enerji ve projeler için ithal edilen sermaye ve makineler üzerindeki tarifeleri azaltarak veya ortadan kaldırarak yeşil ekonomi ile ilgili yatırımları destekleyebilir. Tarife indirim ve muafiyetleri ile işletmelerin yatırım maliyetlerinin azalması sağlanmaktadır. Son yıllarda pek çok gelişmekte olan ülke enerji verimli ekipmanlara ve yenilenebilir enerji sistemlerine yönelik tarife indirim ve muafiyetleri uygulamaktadır. Öte yandan, hükümetler yeşil enerji ve enerji verimli ürün pazarını ithal rekabetten korumak adına ithalat tarifelerini de artırabilirler. Burada yapılan tarife teşviklerinin amacı belirli sektörlerde yapılacak olan yatırım miktarlarını artırmaktır. Dahası, devletler, yerel temiz enerji veya enerji verimli ürün pazarını ithalat rekabetinden korumak için ulusal şirketlerin nihai ürünlerine yönelik ithalat tarifelerini artırabilir. Tarife teşvikinin amacı, belirli bir sektörlerdeki yatırımı artırmak olmalıdır (Peters, 2012, s. 11).

Emisyon ticareti: Devletin kirletmeye bir sınırlama koyup, bu sınırlar içerisinde kirletme hakkını firmalara dağıttığı sistemdir. Emisyon permileri denilen bu haklar, mevcut olan emisyon düzeyinin altında belirlenir. Kirletme hakkı (permi) sahibi firmalar, kirletme permilerine ihtiyacı olan firmalar arasında permi ticareti yaparlar. Emisyon ticaretiyle piyasadaki firmalar kendi maliyetlerine göre alım satım yapmaktadırlar. Bu sebeple emisyon ticareti maliyet etkin bir yöntemdir (Savaşan, 2020, s. 256).

AB Emisyon Ticaret sistemi örnek olarak verilebilir. AB Emisyon Ticaret Sisteminde sera gazı salınımı için bir üst sınır belirlenir. Bu üst sınır sistem içerisindeki işletmelerin salabileceği sera gazı miktarına göre ayarlanmaktadır. Üst sınır zaman içerisinde daha düşük seviyelerde belirlenmektedir. Üst sınır içerisinde işletmeler kendi aralarında emisyon ticareti yapabilmektedirler.

Doğrudan düzenleme ve kontroller: Burada ekonomik aktörlerin kirlilik seviyelerini azaltmak için yasalar ve kanuni düzenlemelerden yararlanılmaktadır. Doğrudan düzenlemeler temel olarak teknoloji ve performans standartlarının belirlenmesinden oluşur. Teknolojik standartlar yolu ile üreticilerin çevre pozitif teknolojiler kullanarak, kirliliği azaltması beklenmektedir. Performans standardı yolu ile firmalara kirlilik hedefleri konulur. Belirlenen kirlilik standardını aşmayacak şekilde, firmalar istedikleri yöntemi kullanabilirler (Savaşan, 2020, s. 262).

SONUÇ

Sanayi devrimi ve teknolojik gelişmelerin etkisi ile üretim ve tüketim seviyesi her geçen yıl daha fazla artmıştır. Dünya ekonomileri yüksek büyüme trendi yakalamışlardır. Dünya ekonomilerinin gelişmesi ile insan refahı bir

çok alanda gelişme göstermiştir. Öte yandan, yüksek üretim seviyelerinin yarattığı yoğun karbon salınımı ve çevre kirliliği sorunu iklim krizini de beraberinde getirmiştir. Bu süreçte çevre kirliliğinin bir sonucu olarak biyoçeşitlilik azalmış, ekolojik kitlediler, temiz hava ve su gibi bazı problemler gün yüzüne çıkmıştır. Ekonomik sistemi sosyal ve çevresel yapıdan ayrı şekilde kurgulanması, dünya yaşamını tehdit eder hale gelmiştir. Bu kapsamda, süregelen ekonomik düzenin sürdürülebilir olmadığı açığa çıkmıştır. Bu noktada, sürdürülebilir kalkınma ve yeşil ekonomi kavramları karşımıza çıkmaktadır.

Sürdürülebilir Kalkınma kavramı temel olarak bugün ekonomik gelişmeyi ve kalkınmayı sağlarken gelecek nesillerin yaşamını tehdit etmeme yetisidir. Ekonomik kalkınmayı kurgularken çevresel etkileri göz önünde bulundurmazsak, gelecek nesillere kalkınma planı yapacakları bir yaşam alanı kalmayacaktır. Bu sebeple iktisadi gelişimi sürdürülebilir perspektifte planlamak büyük önem arz etmektedir. Sürdürülebilir kalkınma kavramı ile birlikte ekonomik büyüme, iktisadi bir perspektifin dışına çıkarak sosyal ve çevresel yönleri ile bir bütünsellik içerisinde ele alınmıştır. Sürdürülebilir kalkınmayı sağlayacak ekonomi politikaları popülerlik kazanmıştır.

Yeşil ekonomi kavramı, sürdürülebilir bir kalkınma sağlamak için uygulanabilecek başlıca ekonomi politikalarından biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Yeşil ekonomi refah artışı ve kalkınma sağlarken aynı zamanda çevresel tahribatlara yol açmayan ekonomik faaliyetler sistemidir. Yeşil ekonomi kalkınmayı doğal sermayeyi geliştiren yenilenebilir enerji, düşük karbonlu üretim ve ulaşım, sürdürülebilir tarım, hayvancılık gibi çevre pozitif sektörler üzerinden yürütmektedir.

Yeşil ekonomiye geçiş süreci serbest piyasa ekonomisinin insiyatifine bırakıldığı zaman yeterli seviye ve hızda gelişim gösterilememektedir. Yeşil ekonomik düzene geçiş için devlet desteği ve uluslararası işbirlikleri sürecin hızlı ve doğru bir şekilde gelişimi için kaçınılmaz olmaktadır. Devletlerin ekonomiye müdahalede kullandıkları en önemli politika bütünlerinden biri olan maliye politikası, özellikle yeşil ekonomik düzenin oluşturulması konusunda bir kaldıraç görevi görmektedir. Özellikle vergi ve kamu harcamalarının etkin kullanımı yeşil ekonomiye geçiş sürecinde etkin politika araçlarıdır.

Çevre vergileri, sera gazı emisyonu, atık yönetimi, su ve toprak kirliliği gibi birçok alanda tahribatın azalması için kullanılabilir. Çevre vergilerinin temel mantığında kirleten öder ilkesi bulunmaktadır. Ekonomik faaliyetlerin yarattığı negatif dışsallıklar, vergileme ile içselleştirilmeye çalışılmaktadır. Kirletme vergisi olarak nitelendirilen vergi türleri, çevre vergilerine en uygun örneklerden birini oluşturmaktadır. Kirletme vergileri çevreyi kirleten iktisadi faaliyet üzerinden elde edilmektedir. Kirlilik yaratan faaliyet vergilendirilerek çevreyi daha az kirleten faaliyetlerin teşviki sağlanmaktadır. Örneğin, karbon vergileri kirletme vergileri içerisinde en yaygın olarak kullanılanıdır. Bu vergi türünde karbon yayan kömür, petrol gibi kaynaklar saldıkları karbon gazı başına fiyatlandırılmakta ve vergilendirilmektedir. Bu sayede küresel ısınmanın en önemli sebeplerinden biri olan yoğun karbon salınımının önüne geçilmeye çalışılmaktadır. Öte yandan, vergi sistemi içerisinde yer alan ancak birincil amacı çevreyi korumak olmayan ÖTV, MTV, KDV gibi vergi türleri de doğru mal ve hizmetlere uygulanması durumunda çevre vergisi niteliği taşırlar. Çevre vergileri birçok ülkede çeşitli şekillerde kullanılmaya başlanmıştır. Ancak bu tip vergilerin vergi sistemleri içindeki payı yeterli değildir. Özellikle Türkiye’de çevre vergileri kapsamında yalnızca çevre temizlik vergisi uygulaması mevcuttur. Vergi sisteminde yer alan ÖTV ve MTV gibi vergiler dolaylı olarak çevreye etki etmektedirler. Bu kapsamda, karbon vergisi adı altında uygulanacak yeni bir vergi türü veya MTV’nin karbon emisyon miktarı üzerinden yeniden kurgulanması büyük bir eksiği kapatacaktır.

Çevre koruma harcamaları, yatırım harcamaları, sübvansiyonlar gibi kamu harcamaları da yeşil ekonomiyi desteklemek için kullanılabilir etkin maliye politikası araçlarıdır. Devletler özel sektörün yatırım yapmadığı ve eksik kaldığı sürdürülebilir enerji, ulaşım vb. gibi alanlarda yatırım harcamaları yaparak sürdürülebilir kalkınmayı destekleyebilirler. Öte yandan doğrudan yatırımlar yapmadan özel sektörü sübvansiyonlar yolu ile yeşil iktisadi faaliyet alanlarına yönlendirebilirler. Çevre pozitif araştırma geliştirme çalışmalarına, projelere, kaynak kullanıma yönelik sübvansiyonlar ekonomik aktörlerin bu alanlara yönelmesinde etkili olacaktır. Bunlara ek olarak devletin kurguladığı tarife muafiyetleri, doğrudan düzenlemeler, emisyon ticareti gibi sistemler çevreyle uyumlu bir ekonomik sistem yaratmak için kullanılabilir diğer politik araçlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Tüm bunları değerlendirdiğimizde, piyasadaki özel ekonomik aktörler kişisel çıkarları doğrultusunda maliyetleri göz önünde bulundurarak çevre pozitif faaliyetlere yönelmekte gönülsüz kalmaktadırlar. Bu noktada devletlerin maliye politikası araçlarını kullanarak ekonomi içerisindeki aktörleri yönlendirmesi sürdürülebilir bir gelecek elde etmek adına kritik bir rol oynamaktadır. Bu noktada, hükümetlerin maliye politikası araçlarını kullanırken hem kendi mali yapılarını hem içinde buldukları ekonomik ve sosyal yapıyı göz önünde bulundurarak hareket etmeleri oldukça önem arz etmektedir. Aksi takdirde mevcut sistem beraberinde yeni krizlerin oluşumuna neden olacaktır. Bu sebeple yeşil ekonomi perspektifinde, kamu harcamalarının uygulama alanlarının ve miktarlarının artırılması

ile vergi sistemlerinin daha çevre pozitif bir bakış açısıyla şekillendirilmesi gerekliliği vurgulanmalıdır. Sürdürülebilir bir kalkınma için vergilerin ve kamu harcamaları uygulamalarının kapsam ve niteliklerinin nasıl artırılacağı ve mevcut yeşil maliye politikası uygulamaların etkinlik düzeyi sonraki çalışmalar için tartışma konusu oluşturmaktadır.

KAYNAKLAR

- An Roinn Airgeadais Department Of Finance. (2022). *Budget 2022: A Review of Green Budgeting from a Tax Perspective*. Eylül 2022 tarihinde <https://www.gov.ie/>: <https://assets.gov.ie/201243/56e364cf-9bfc-4993-b405-e34784b0c4bc.pdf> adresinden alındı.
- Chichilnisky, G. (1997). What Is Sustainable Development? *Land Economics*, 73(4), 467-491. <https://doi.org/10.2307/3147240>
- Dulal, H. B., Dulal, R., & Yadav, P. K. (2015). Delivering green economy in Asia: The role of fiscal instruments. *Futures*(73), 61-77. <https://doi.org/10.1016/j.futures.2015.08.002>
- European Union. (2021). *Green Budgeting: Towards Common Principles*. Luxembourg: Publications Office of the European Union. Eylül 2022 tarihinde https://ec.europa.eu/info/sites/default/files/economy-finance/cop26_en.pdf adresinden alındı
- Eurostat. (2022, Şubat). *Government expenditure on environmental protection*. Eylül 2022 tarihinde [/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Government_expenditure_on_environmental_protection](https://eurostat.statistics-explained/index.php?title=Government_expenditure_on_environmental_protection) adresinden alındı
- Eurostat. (2022). *Environmental protection expenditure accounts*. Mayıs 2022 tarihinde Eurostat: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Environmental_protection_expenditure_accounts adresinden alındı
- Flint, R. W. (2013). Basics of Sustainable Development. *Practice of Sustainable Community Development* (s. 25-51). Springer.Gale, R., & Barg, S. (2014). *Green Budget Reform: An International Casebook of Leading Practices*. Routledge.
- Germany Federa Ministry Of Finance. (2022). *Germany Stability Programme*. Berlin: Federal Ministry of Finance Public Relations Division.
- GGEI. (2022). *Global Green Economy Index (GGEI)*. Eylül 2022 tarihinde <https://dualcitizeninc.com/>: <https://dualcitizeninc.com/global-green-economy-index/> adresinden alındı
- Gore, T., Urios, J., & Karamperi, M. (2022). *Green and fair taxation in the EU*. Mayıs 2022 tarihinde Institute for European Environmental Policy: [https://ieep.eu/uploads/articles/attachments/ec138345-9b33-42e5-9bd8-74f550597af1/Green%20and%20fair%20taxation%20in%20the%20EU_IEEP%20\(2022\).pdf?v=63812080710](https://ieep.eu/uploads/articles/attachments/ec138345-9b33-42e5-9bd8-74f550597af1/Green%20and%20fair%20taxation%20in%20the%20EU_IEEP%20(2022).pdf?v=63812080710) adresinden alındı
- Gramkow, C. (2020). *Green fiscal policies: An armoury of instruments to recover growth sustainably*. Mayıs 2022 tarihinde United Nations CEPACL: https://repositorio.cepal.org/bitstream/handle/11362/45418/1/S2000005_en.pdf adresinden alındı
- Gül, K. (2022). Sürdürülebilir Ekonomik Kalkınma Bağlamında Çevre Politikaları: Çevre Vergilerinin Etkinliği [Yayımlanmamış Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi].
- Hjellund, L., & Svendsen, G. T. (2001). Why Green Taxation? *Energy & Environment*, 12(1), 29-38. <https://doi.org/10.1260/0958305011500571>

- IIED. (2022, Eylül). Eylül 2022 tarihinde International institute for environment and development: <https://www.iied.org/our-work> adresinden alındı
- Kılıçer, E. (2016). Çevreye Duyarlı Bütçeleme. *Electronic Journal of Vocational Colleges*, 6(2), 37-53. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/ejovoc/issue/36629/416990>
- KPMG. (2017, Temmuz). *The KPMG Green Tax Index: an exploration of green tax incentives and penalties*. Eylül 2022 tarihinde https://assets.kpmg/content/dam/kpmg/tw/pdf/2017/09/655445_NSS_2017Green_TaxIndex_v18web.pdf adresinden alındı
- Krugman, P. (2010). Building a Green Economy. *Newyork Times*(5), 1-18.
- Kuşat, N. (2013). Yeşil Sürdürülebilirlik için Yeşil Ekonomi: Avantaj ve Dezavantajları Türkiye İncelemesi. *E-Journal of Yaşar University*, 29(8), 4896 - 4916. <https://dergipark.org.tr/en/pub/jyasar/issue/19141/203113>
- Lavrinenko, O., Ignatjeva, S., Ohotina, A., Rybalkin, O., & Lazdans, D. (2019). The Role of Green Economy in Sustainable Development (Case Study: the EU States). *Entrepreneurship and Sustainability Issues*, 6(3), 1113-1126. [http://doi.org/10.9770/jesi.2019.6.3\(4\)](http://doi.org/10.9770/jesi.2019.6.3(4))
- Newton, A. C., & Cantarello, E. (2014). *An introduction to the green economy: Science, systems and sustainability*. Routledge.
- OECD. (2001). *Environmentally Related Taxes in OECD Countries Issues and Strategies*. Mayıs 2022 tarihinde https://www.oecd-ilibrary.org/environment/environmentally-related-taxes-in-oecd-countries_9789264193659-en adresinden alındı
- Özçağ, M., & Hotunluoğlu, H. (2015). Kalkınma Anlayışında Yeni Bir Boyut: Yeşil Ekonomi. *CBÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 13(2), 304-324. <https://doi.org/10.18026/cbusos.85473>
- Pearce, D. W., Atkinson, G. D., & Dubourg, W. R. (1994). The Economics of Sustainable Development. *Annual review of energy and the environment*, 19(1), 454-474.
- Peters, S. (2012). The Role of Green Fiscal Mechanisms in Developing Countries: Lessons Learned. *Inter-American Development Bank Technical Notes*. Mayıs 2022 tarihinde https://www.greenfinancelac.org/wp-content/uploads/2020/11/Events_management_system__Fiscal_Mechanisms_Case_Study.pdf adresinden alındı
- Pigou, A. (1920). *The Economics of Welfare*. Mayıs 2022 tarihinde The Online Library of Liberty: http://files.libertyfund.org/files/1410/Pigou_0316.pdf adresinden alındı
- Savaşan, F. (2020). *Kamu Ekonomisi*. Ekin Basım Yayın Dağıtım.
- TÜİK. (2021, Ekim 27). *Çevre Koruma Harcama İstatistikleri, 2020*. Mayıs 2022 tarihinde <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Çevre-Koruma-Harcama-Istatistikleri-2020-37195&dil=1#:~:text=%C3%87evre%20koruma%20harcamalar%C4%B1%202020%20y%C4%B1%204%B1%20Inda,si%20ise%20hanehalklar%C4%B1%20taraf%C4%B1ndan%20yap%C4%B1ld%C4%B1> adresinden alındı

- UNEP. (2010). *Driving a Green Economy Through Public Finance and Fiscal Policy Reform*. Mayıs 1, 2022 tarihinde <https://www.greengrowthknowledge.org/research/green-economy-driving-green-economy-through-public-finance-and-fiscal-policy-reform> adresinden alındı
- UNEP. (2014). *A Guidance Manual for Green Economy Policy Assessment*. Mayıs 2022 tarihinde https://www.unpage.org/files/public/content-page/unep_assessment_ge_policymaking_for_web.pdf adresinden alındı
- UNOPS. (2020). *The future of Public Spending: Why the way we spend is critical to the Sustainable Development Goals*. Mayıs 2022 tarihinde https://content.unops.org/publications/Thefutureofpublicspending_EN.pdf adresinden alındı
- Yalçın, Z. (2016). Sürdürülebilir kalkınma için yeşil ekonomi düşüncesi ve mali politikalar. *Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 6(1), 749-775. <https://dergipark.org.tr/en/pub/ckuiibfd/issue/32906/365611?publisher=karatekin?publisher=karatekin>
- Yapıcı, F. (2015). Yeşil bütçeleme yaklaşımı ve değerlendirilmesi. [Yayımlanmamış YL Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi]

Yazar Katkı Oranı

Bu çalışmada yer alan iki yazar da %50 oranında makaleye katkı sağlamıştır.